

MEDNARODNI TERORIZEM - VARNOSTNI IZZIV IN DILEME

Povzetek: *Avtor izhaja iz predpostavke, da je dejavnost mednarodnega terorizma globalna grožnja, na katero se mora mednarodna skupnost odzvati ne le z nacionalnimi varnostnimi ukrepanji, temveč tudi z dejavnostjo široke mednarodne protiteroristične koalicije. Osrednja ideja, ki osmišlja vojaško, varnostno, obveščevalno-varnostno in druge aktivnosti v boju zoper mednarodni terorizem, je spoznanje o nujnosti zaščite temeljnih človekovih pravic in drugih vrednot pred grobo obliko njihovega suspenza. Zoperstavljanje terorizmu ima legalni in legitimni pomen ter priznano pravico do samoobrambe vsake države, skupine držav ali svetovne skupnosti, vendar pa vedno obstaja tudi nevarnost funkcioniranja vladavine prava. Ena od teh nevarnosti je vsekakor tudi odločitev ZDA o oblikovanju in delovanju vojaških sodišč, ki bi sodila civilistom in izključno tujcem. Zato je nujno, da se čimprej oblikuje koncept sistemske zaščite na nacionalnem in tudi na globalnem nivoju.*

Ključne besede: *mednarodni terorizem, varnost, svoboda, vladavina prava, zaščita*

454

Uvod

Pri obravnavi mednarodnega terorizma kot varnostnega pojava ter predmeta proučevanja se zastavljajo teoretični in tudi prakseološki cilji. Teoretični cilji so: osnovne značilnosti, pojavne oblike, pa tudi ugotavljanje vzrokov, povezav, odnosov in posledic teroristične dejavnosti na nacionalno in globalno varnost ter individualno svobodo. S takšnim splošnim pristopom je mogoče proučevati ta konkretni varnostni predmet in problem, kakor tudi politične pojave in procese na različnih območjih in področjih (reakcije državnih organov in oblasti, normativna dejavnost, odzivnost civilne družbe ...).

Na prakseološkem nivoju pa je mogoče zastaviti več ciljev: analizirati odnose med varnostnimi in obveščevalno-varnostnimi službami kot odnos med sistemom in njegovim okoljem; kritično oceniti normativne in dogovorne rešitve na področju boja zoper terorizem; opredeliti in ponuditi ustrezne organizacijske in funkcionalne rešitve; nasprotovati rešitvam, da bi učinkovitosti zoperstavljanja terorizmu podredili človekove pravice; poiskati ustrezno sistemsko zaščito itd.

* Andrej Anžič, doktor politoloških znanosti, docent na Visoki policijsko-varnostni šoli v Ljubljani in predstojnik katedre za varnost.

Mednarodni terorizem že desetletja predstavlja hud izziv za varnost (individualno, nacionalno in globalno) in človekovo svobodo. Pri opredeljevanju teh dveh pojmov, moramo ločiti njuno vsebino in njun obseg. Glede na vsebino imata določene lastnosti, ki so nujne, in lastnosti, ki so naključne. Vsebino obeh kaže razgrniti z nominalno, genetično in konvencionalno definicijo. Bistveno vprašanje pri teh pojasnjevanjih je ravno odnos med pojavi in dejanskostjo: dejanskost ne more biti v celoti dojeta, prav tako kot se ne more pojem v celoti udejaniti (Jermań, 1988: 408-417).

Varnost je imanentna prvina družbe, ki zajema stanje oziroma lastnost stanja in dejavnost oziroma sistem. Varnost se nanaša tako na družbo kot tudi na državo. Je torej človekovo zavestno prizadevanje za vzpostavitev takšne civilizacijske in kulturne kategorije, ki bo zajemalo vse vidike varnosti: politične, gospodarske, pravne, zdravstvene, socialne, kulturne in številne druge. To so torej tiste pojavne oblike družbenega življenja, ki jih je mogoče uvrstiti v kategorijo družbenih vrednot in označujejo okvir politične in socialne skupnosti. Hkrati pa omogočajo obstoj družbene reprodukcije, notranji red in mir, razvoj notranje ureditve ter zagotovitev običajnih procesov diferenciacije in integracije znotraj družbe in države. Potreba po varnosti, se na hierarhični lestvici potreb uvršča takoj za fiziološkimi, tem pa sledijo potrebe po samospoštovanju, samoaktualizaciji in ustvarjalnosti.

Fiziološke potrebe in potreba po varnosti se od vseh ostalih potreb razlikujejo po stopnji nujnosti: brez teh dveh potreb je že fizično preživetje nemogoče, brez zadovoljenih ostalih potreb je to mogoče, čeprav se seveda takoj postavi upravičena dilema o stopnji človečnosti ob nezadovoljitvi še ostalih potreb.

Varnost je družbeno relevantna samo kot odnos med ljudmi. Varnostna organiziranost posameznika, skupine in države, v svojem izvoru in pomenu, ni cilj sama sebi. V vsakem primeru je posledica in odgovor na konkreten vir ogrožanja. Varnost je torej tisti objektivni temelj, na osnovi katerega je možen celostni razvoj posameznika, njegovih asociacij in vrednot, družbe in globalnega sveta. Seveda je pri tem varnost posameznika prepletena z nacionalno varnostjo. Nacionalna varnost sodobnih držav predstavlja sintezo vseh podsistemov v družbi. Zagotavlja temeljne pogoje za obstanek in razvoj družbe, kakovost življenja in delovanja in krepi odgovornost družbe do ogrožanja in odpravljanja posledic, ki jih različni viri ogrožanja povzročajo (Grizold in drugi, 1999: 7-15).

Okolje, ki predstavlja nevarnost za posameznika in družbo, ni samo naravno, temveč tudi družbeno. Posamezni družbeni segmenti, organizacije ali posamezniki so lahko izvor ogrožanja, in sicer človekove telesne integritete, posebej tudi njegove duhovne, ki ga kvalificirajo kot samostojno osebnost, poleg tega pa tudi ogrožajo sredstva, ki mu omogočajo neposredno ali posredno zadovoljevanje njegovih potreb po vsej hierarhični skali ... Zavarovanje temeljnih pogojev za življenje posameznika je v funkciji preživetja družbe in obratno. Zato je to področje pretežno izvzeto iz fakultativnega področja civilnega prava in postavljeno v okvir javnega prava, predvsem ustavnega. Država s sankcijami zagotavlja zavarovanje in nedotakljivost vrste človekovih pravic, ki jih ustavno opredeljuje kot človekove pravice in temeljne svoboščine. Lahko jih šele a posteriori postavljamo na etično raven, zlasti humanosti in pravičnosti, dejansko pa so v funkciji preživetja družbe. Ker se mož-

nosti za preživetje družbe spreminjajo, se spreminjata tudi obseg in intenziteta zavarovanih pravic, a tudi neposredna pripravljenost družbe za njihovo zavarovanje (Bučar, 1997: 4).

Vsaka pravna država daje s svojo regulativno dejavnostjo državljanom in drugim, ki živijo na njenem ozemlju, sporočilo, da pričakuje in zahteva spoštovanje z normo sprejetih pravil ravnanj. Država in družba lahko uspešno funkcionirata le, če je kršitev teh norm prej izjema kot pravilo. Seveda je pri tem ključnega pomena to, da večina ljudi teh norm ne krši zato, ker so v sozvočju z njihovimi vrednotnimi opredelitvami, in ne zato, ker bi se bali sankcije. Takšno družbeno ravnovesje in soglasje daje svoj pravni in politični pomen tudi varnosti, ki je ni mogoče doseči le z grožnjo sankcije, temveč tudi s preventivno funkcijo sistemske zaščite.

Da bi država zaščitila svoj pravni red, demokratično ureditev in varstvo človekovih pravic, mora ustanoviti institucije, ki so del njenega aparata: vojsko, policijo, obveščevalno-varnostne službe, sodišča itd. Če bi pravico varovanja države, njenih temeljnih in individualnih vrednot, zaupala komurkoli izven sebe, bi s tem zanikala svoj obstoj. Seveda se je s tem znašla v svojevrstnem protislovnem položaju: zaradi zaščite demokratičnih in pravnih vrednot se je prisiljena opirati na subjekte varnostnega sistema, ki imajo pravno, fizično in strokovno moč in potencialno ogrožajo demokracijo. V takšno tveganje je država takorekoč prisiljena, saj druge alternative nima. Njeno opravičilo, hkrati pa tudi največja legalna in legitimna opora za represivni aparat je dejstvo, da je potrebno zavarovati enako zaščitene in neposredno ogrožene pravice drugih državljanov, družbe in države. Ta vir ogrožanja pa prihaja od državljanov, kriminalnih združb, mednarodnega terorizma ali od drugih držav. Gre za soočanje različnih pravic, ki si največkrat medsebojno nasprotujejo, gre za ocenjevanje primernosti posegov in za vprašanje smotrnosti. Z drugimi besedami: država zaradi demokratičnih dosežkov in varovanja individualnih in kolektivnih vrednot ne more dopustiti kaosa in uveljavljanja zakona močnejšega. Poleg zagotavljanja varnosti, je izrednega pomena tudi svoboda slehernega človeka, ki je temeljna moralna vrednota in osnovna pravna zapoved pravne države. Bistvo pravne države je v tem, da k poslušnosti zavezuje vsakokratne nosilce oblasti in s pravom kot imunskim sistemom učinkuje proti avtokraciji in proti anarhiji. S pravom se tako vzpostavi prevlada avtoritete logike nad logiko moči. Svoboda omogoča vsakemu posamezniku, da izbira med različnimi možnostmi, od moralnih, pravnih do političnih in drugih vsebin; ljudje pa jih dosegajo, uveljavljajo ali izbirajo v smislu uveljavitve pravne države in doseganja pravne kulture, z doseganjem zavesti o dostojanstvu slehernega človeka.

Ideja o dostojanstvu človeške osebnosti je nesporni skupni etični temelj različnih katalogov človekovih pravic, od splošne deklaracije in obeh mednarodnih paktov do Evropske konvencije, ki zavezuje vse države članice Sveta Evrope, in drugih mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah ... Človek torej zaradi svojega dostojanstva ne more biti menjalna vrednota, ki bi jo lahko zamenjali ali žrtvovali za kaj višjega od njega. Človek nima cene, če pomeni imeti ceno, biti možen predmet menjave. Človek je absolutna in ne samo relativna vrednota ... V nobenem primeru in v nobeni okoliščini ne izgubi svojega temeljnega dostojanstva. Ne more ga izgubiti zaradi tega, ker pripada drugi rasi, ker je drugega spola, ker je drugač-

nega filozofskega, religioznega ali političnega prepričanja, pa tudi tedaj ne, ko je reven, neizobražen, invalid ali onemogel starček. Človekova vrednota ni odvisna od njegove uporabnosti in v tem je temeljna vrednostna razlika med njim in vsemi drugimi bitji na svetu (Stres, 2000: 170-173).

Varnost je torej človekova izjemno visoko uvrščena potreba, človekova svoboda pa temeljna moralna vrednota in osmišljanje pravne države. Vsekakor sta v okvirih vladavine prava v medsebojni soodvisnosti, se dopolnjujeta in dograjujeta, v primeru njune konfliktnosti odloča pravo kot pripomoček pri reševanju spora. Toda to je mogoče le, ko obe stranki v sporu pristajata, da bosta konflikt rešili po pravni poti oziroma takrat, ko so temeljne družbene vrednote sprejete od večine državljanov kot primerne, ustrezne in pravične. V realnosti držav z demokratično tradicijo poleg solidnega notranjega ravnovesja in soglasja obstajajo tudi kriminalne združbe, ki pravnega reda ne spoštujejo in ne upoštevajo. Takrat mora država z vsemi svojimi institucijami, da bi zavarovala ljudi in njihovo premoženje ter ohranila človekovo dostojanstvo, represivno in preventivno delovati. Tudi tako, da posega v sicer ustavno varovane človekove pravice, med njimi v zasebnost, ki sodi v fizično in duhovno sfero posameznika. Pri tem varnostni interes ni v hierarhičnem odnosu do človekove svobode. Z upoštevanjem zakonskih omejitev je to, zaradi uveljavljanja človekovih pravic, v interesu varnosti in človekove svobode. Nenehno pa je potreben nadzor nad spoštovanjem človekove fizične in duhovne zasebnosti. Nobeno sklicevanje na učinkovitost organov odkrivanja in pregona ne more biti alibi za kršitev človekovih pravic.

Človekove pravice, od temeljnih osebnostnih, političnih do ekonomsko-socialnih, med katerimi so dostojanstvo osebnosti, nedotakljivost človekove telesne celovitosti, svoboda izražanja, pravica do pribežališča, pravica do zasebne lastnine itd., v globalnem pomenu najbolj krši in ogroža mednarodni terorizem, ki ima podporo nekaterih diktatorskih režimov in razpredeno teroristično mrežo v 60 državah po vseh kontinentih.

Mednarodni terorizem - varnostni in psihološki pristop

Beseda teror izhaja iz latinske besede terror in pomeni strah, nasilje. Bibliografija, ki obravnava omenjeni problem, je izredno pestra in obsežna. Izhajajo tudi znanstveno-strokovne revije, kot npr.: *Terrorism and Political Violence* (London), *Security Studies* (London), *Police Studies* (Cincinnati), *Intelligence and National Security* (London) in mnoge druge. Obravnavane vsebine so bile večkrat obremenjene z dvema ekstremnima pristopoma: nekateri avtorji so problem mednarodnega terorizma podcenjevali, drugi pa precenjevali. Vse preveč so ocenjevali posamična teroristična dejanja, pri tem pa so bili tudi ideološko opredeljeni ali obremenjeni. Večino so zanimali vzroki in posledice terorističnega delovanja, po pravilu pa so vse do 11. septembra 2001 opuščali razprave o sistemski zaščiti. Pri tem konceptu gre predvsem za načrten in sistematično organiziran preventivni pristop, ki temelji na oblikovanju in odzivanju varnostnih mehanizmov, še preden pride do ogrožanj. Za njegovo uresničitev pa je potrebno

dvoje: predvidevanja in analiza ogrožanj. Ta koncept vključuje poleg omenjenega tudi oceno škode oziroma izgub. Njegov osnovni cilj je: identificirati vire ogrožanj (grožnje), sledi analiza teh groženj, nadaljuje se z nevtralizacijo škodljivih učinkov in končno doseči ravnovesje med tveganjem in nadzorom.

Večina razprav in avtorjev je fenomen terorizma poskušala pojasnjevati s pomočjo politoloških, socioloških, pravnih, psiholoških in drugih znanstvenih ved in disciplin. Interdisciplinarni in multidisciplinarni pristopi so bili redki, zato tudi ni bilo jasnih in vsaj večinsko sprejetih ugotovitev. Pojasnilo se je eno vprašanje, odprlo pa se je pet novih. Nemoč pri razreševanju tega varnostnega pojava je bila velika, mnoge dileme ostajajo naprej. Probleme pri opredelitvi tega fenomena je povzročala tudi odsotnost pojmovnega aparata, ki bi kot instrument predstavljal osnovo za razlago podatkov, mnenj, stališč, kakor tudi selekcijo terminov z izključevanjem sinonimov. Potrebna je tudi razmejitev s sorodnimi pojmi, ki so lahko ali pa tudi ne, po motivu in posledicah podobni ali enaki terorizmu, kot naprimer: gverila, diverzija, sabotaza, atentat in podobno.

Za ustrezno razumevanje fenomenov terorizem in mednarodni terorizem, je nujno potrebno poznati in pravilno vrednotiti vzroke za njihov nastanek. Ti pa so lahko motivirani s političnimi, etničnimi, nacionalnimi, gospodarskimi, verskimi, vojaškimi in drugimi razlogi, lahko pa so motiv le individualni ali kolektivni prestižni interesi ali pridobivanje določene prednosti pred nasprotnikom ali sovražnikom. Številna nerešena objektivna protislovja sodobnega sveta, so nedvomno okoliščine, ki koristijo naročnikom in izvajalcem terorističnih dejanj. Zlasti zato, ker svoja teroristična dejanja pojasnjujejo z visokimi moralnimi cilji boja proti krivicam, ki se jim dogajajo. V osnovi vsi vzroki sodijo v dve skupini: notranji (npr.: etnično preganjanje, politično zatiranje, nacionalizem, verski fanatizem itd.) in zunanji (sodobna gospodarska, politična in druga protislovja, ozemeljski spori, gospodarski, politični in drugi ekspanzionizmi, interesi organiziranega kriminala itd.)

Na osnovi razumevanja vzrokov, je mogoče ugotoviti tudi cilje. Ti pa so v razponu od doseganja enkratnega, lahko tudi individualnega učinka, do trajnega in globalnega delovanja z namenom ekonomske, politične in drugačne slabitve posamezne države ali celo svetovne skupnosti. Med te cilje pa je mogoče uvrstiti tudi represivno delovanje državnega terorizma.

Mednarodni terorizem ima že vse značilnosti globalnega pojava in izziva. Postavlja se vprašanje, kje iskati vzroke in pogoje, da se je to lahko zgodilo v zadnjih 30. letih? Prvi vzrok je v tem, da se je dramatično razvil transportni sistem, posebno letalski in avtomobilski promet; mednarodni turizem in poslovna potovanja so na rekordni ravni. Drugi vzrok je v tem, da so se razvili in razširili komunikacijski sistemi, najbolj opazno satelitski ter prenos z optičnimi vlakni, telefonski in televizijski prenosi itd. Tretji vzrok je v tem, da je razpad Sovjetske zveze zmanjšal in odstranil ovire za trgovino in potovanja med Vzhodom in Zahodom ter povzročil zmanjšanje družbenega nadzora v državah, ki so spadale v sovjetski blok. Četrty pogoj je v tem, da se je razširila svetovna trgovina, več je gospodarskega sodelovanja gospodarstev Evrope, Azije, Srednjega Vzhoda in "tretjega" sveta; svetovna gospodarska medsebojna odvisnost je sedaj osnovno življenjsko dejstvo. Peti vzrok in pogoj pa je rast svetovne populacije, prenaseljenost, vse več revnih območij, vse večji pretok ljudi čez državne meje (Balzer, 1996: 63-64).

Organizatorji in izvajalci terorističnih dejanj s pridom izkoriščajo ilegalne migracije in resnične humanitarne, socialne, zdravstvene, psihološke in druge stiske beguncev, azilantov, prosilcev za azil, oseb s statusom začasnega zatočišča. Migracijska politika EU, ZDA in drugih držav, ki temelji na visokih standardih varovanja človekovih pravic, se lahko začne iz varnostnih razlogov tudi zaostrovati.

Za varnostno razumevanje terorizma je pomemben tudi psihološki pristop, še zlasti pri odgovorih na vprašanja o osebnostnih lastnostih teroristov. To je pomembno še zlasti zato, ker je medijem in politikom uspelo ustvariti stereotip terorista kot duševno neuravnoteženega človeka in psihopatskega kriminalca. Takšna predstava ne samo, da ni točna, temveč lahko preventivni dejavnosti subjektov varnostnega sistema in samozaščitni dejavnosti ljudi škoduje. Študije, ki jih je bilo mogoče narediti, kažejo, da teroristi kot posamezniki delujejo normalno in so tudi socialno bolj ali manj sprejemljivi. Problematični postanejo takrat, ko se znajdejo v skupini, za katero so značilna odklonska, ekstremistična stališča (Umek, Areh, 2001: 251-252).

Pomembne ugotovitve k psihološkemu pristopu, sta dala profesorja Oddelka za psihologijo na University College, Cork, Irska. Svoje ugotovitve sta strnila v naslednja spoznanja. Psihološka baza terorističnega obnašanja ostaja še vedno dokaj nerazumljiva. Potrebno je boljše razumevanje odnosa med nenehno spreminjajočem se kontekstom regionalnega in globalnega konflikta ter individualnimi dejavniki vpletanja v teroristične akcije. Terorizem je kompleksen pojav, povezan s samopercepcijo, družino, skupnostjo in identiteto. Pri teroristih ne obstajajo predpostavljene nespremenljive značilnosti in konsistenca obnašanja, temveč je v njem prisotna široka raznovrstnost med ljudmi, njihovimi vlogami, funkcijami in obnašanjem. Raziskave, ki temeljijo na razlikovanju med teroristi in neteroristi so neplodne. Empirične raziskave kažejo, da se teroristi redko odločijo postati teroristi, ampak se vpletenost v terorizem oblikuje na podlagi postopne izpostavljenosti in socializacije v smeri ekstremnega obnašanja. Vloga osebnosti bi se lahko bolje identificirala z raziskovanjem specifičnih zadev v procesih odločanja. Namesto razmišljanja o tem, kateri tip osebnosti lahko postane terorist, je boljše razmišljati o tistih dejavnikih, ki ljudi privlačijo k sodelovanju z ekstremnimi skupinami (Horgan in Taylor, 2001: 16-18).

Slabosti pristopanja teoretikov sodobne varnostne teorije in prakse protiterorizma so v tem, da so usmerjene k enostavnim analizam, tehničnim rešitvam, vojaškim ali policijskim aktivnostim, zadrževanju pridobljenih informacij in podatkov le za lastno rabo ali izmenjavo med varnostnimi in obveščevalno-varnostnimi službami, ali uporabnike njihovih spoznanj, odsotni sistemski zaščiti in podobno. Zdi se, da se preveč uporablja pozitivistična metodologija, vse premalo pa analiza teroristične komunikacije. Analitični okviri temeljijo pretežno na kratkoročnih ugotavljanjih posledic terorističnih napadov. Potrebni pa so pristopi k analizi srednjeročnih in dolgoročnih posledic. Konceptualni razvoj raziskav o terorizmu je šibek, tudi zato, ker je dostop do določenih podatkov strogo omejen. Seveda je zaradi nasprotujočih si interesov in zaradi pravnih razlogov nujno potreben obstoj tajnosti podatkov. Tistih in takšnih seveda, ki zagotavljajo nacionalne (internacionalne) varnostne interese ali zaščito virov. Ne pa tistih, ki se nanašajo le na ekskluzivizem

moči in nadzorstvene vloge in pomena varnostnih ali obveščevalno-varnostnih služb. Zato je ključnega pomena, da se identificirajo področja skupnega interesa teh služb in različnih znanosti ter njenih institucij. Poudarek in prednost bo potrebno dati analizam tistih terorističnih organizacij, ki predstavljajo poglavitni in dejanski vir ogrožanja varnosti.

Mednarodni terorizem - globalni izziv in globalni odgovor

Pri proučevanju kateregakoli varnostnega pojava, se vedno sproži vprašanje, kako priti do spoznanj, ki bodo znanstveno ali strokovno utemeljena in bodo izražala potrebo po odkrivanju resnice o stvarnosti. Ta stvarnost pa je pogostokrat omejena in zamegljena s političnimi potrebami in frazami, s koristmi in željami za doseganjem vsakršnih prednosti in uokvirjena s temeljnimi protislovji sodobnih družbenih odnosov. Zato tudi prihaja do številnih odprtih splošno teoretičnih, strokovnih in tudi političnih vprašanj. Poseben teoretični problem pri proučevanju terorizma predstavlja odsotnost enotne definicije terorizma. Vzrokov za to realnost je več, eden pa je tudi v tem, da je ta pojem povezan s politično naravo terorističnih dejanj, in da je mednarodna skupnost sestavljena iz subjektov, ki se medsebojno razlikujejo po političnih, ideoloških, ekonomskih in drugih opredelitvah. Pomemben konstitutivni element pojma mednarodni terorizem je njegova političnost. Prav ta pa je vzrok številnih problemov, saj je definiranje pojmov spremenljivo glede na spremenljivost pojma politika.

Obstoječe probleme pa že presega Evropska unija, saj je njena komisija predlagala skupno evropsko definicijo terorizma, ki bo predvidoma sprejeta decembra 2001. Po tej definiciji so teroristična dejanja tista, ki jih posameznik ali skupina stori proti eni ali več državam, njihovim ljudem ali institucijam z namenom, da ogrozijo ali uničijo njihove politične, socialne ali gospodarske strukture. Za takšna dejanja bi bila najmanjša zaporna kazen 2 leti zavora za najmanj nevarna dejanja in najmanj 20 let zavora za najnevarnejša teroristična dejanja. Takšna definicija pomeni glede na to, da je dosedaj sploh ni bilo, seveda napredek. Kljub vsemu pa bo slabost definicije v tem, ker ne predvideva, da teroristično dejanje lahko izvrši tudi država in ne upošteva političnih, ideoloških in religiozних motivov za teroristična dejanja.

Tudi Svet Evropske unije za pravosodje in notranje zadeve, je 20.09.2001 sprejel določene ukrepe za krepitev boja proti terorizmu, in sicer na naslednjih področjih: pravosodno sodelovanje, sodelovanje med policijo in obveščevalnimi službami, financiranje terorizma, ukrepi na mejah idr.

V pravosodnem sodelovanju je Svet obravnaval uvedbo evropske tiralice in približevanje kazenskega prava držav članic z namenom vzpostaviti enotno definicijo terorističnega dejanja in predpisati skupne kazenske sankcije.

V poglavju o sodelovanju med policijo in obveščevalnimi službami je Svet med drugim poudaril pomen, ki ga ima za kakovost Evropolovih analiz, hitro posredovanje pomembnih informacij o terorizmu, policije in obveščevalnih služb držav članic. Svet je tudi sklenil, da bo v okviru Evropa ustanovil skupino protiterori-

stičnih specialistov. Poudarili so tudi velik pomen, ki ga imajo v boju proti terorizmu obveščevalne službe.

V poglavju o financiranju terorizma, je Svet povabil države članice, naj čimprej ratificirajo ustrezne konvencije za preprečevanje in boj proti financiranju terorizma. Poskrbeti je tudi potrebno, da bančni sistemi ne bodo omogočali oblikovanja in prenosa terorističnih financ.

Pri ukrepih na meji, je Svet pozval države članice, naj okrepijo nadzor na zunanjih mejah in naj bodo previdne pri izdajanju osebnih izkaznic in dovoljenj za bivanje.

Med druge ukrepe so uvrstili tudi priporočilo takojšnje akcije za uvedbo strožjih varnostnih meril na letališčih (Conclusion adapted by the Council 2001: 1-9).

Terorizem je torej globalni problem in pojav, trditev ponazarja slika 1. (Vir: Network of Terrorism).

Vlada Združenih držav Amerike je oblikovala naslednjo definicijo: Terorizem je naklepno, politično motivirano nasilje, storjeno nad civilnimi in neoboroženimi tarčami s strani etničnih skupin ali tajnih agentov, v večini primerov namenjeno vplivanju na širšo javnost. Terorizem je tudi dejanje napada na vojaške baze in obo-roženo osebje, če tam, kjer se je to zgodilo, ni vojaških spopadov. Teroristično de-ja-

nje postane mednarodni terorizem tedaj, če je vanj vpletena več kot ena država ali pa več državljanov različnih držav (Malvesti, 2001: 85-99).

V zadnjih 20 letih so bili državljani ZDA ter njihovo premoženje in institucije pogoste tarče terorističnih napadov, ki jim lahko damo značaj mednarodnega terorizma. Tako je bilo proti njim v letih 1983-1998 storjenih 2.400 napadov, v katerih je življenje izgubilo 600, ranjenih pa je bilo 1.900 državljanov ZDA. Na te napade so se ZDA vojaško odzvale trikrat: letalski napad na Libijo, ki so jo ZDA obtožile bombnega napada v zahodnonemški diskoteki; letalski napad na Irak, ki je bil obtožen kovanja zarote, v kateri naj bi ubili predsednika Busha; ter letalski napad na položaje Al Kaide v Afganistanu in Sudanu zaradi terorističnega napada na veleposlaništvi ZDA v Keniji in Tanzaniji (Malvesti, 2001: 85-87).

ZDA so v vseh teh primerih vojaško odgovorile šele potem, ko je bilo zadovoljeno štirim pogojem:

- pridobljeni so bili obveščevalni podatki z dokazi o storilcih terorističnih dejanj,
- vsak od storilcev je bil že identificiran kot storilec terorističnih dejanj proti ZDA v preteklosti,
- teroristično dejanje je nedvoumno naperjeno proti življenjem in lastnini državljanov ZDA in njihovim interesom,
- prisotnost državljanov ZDA na območju terorističnega napada.

Po 11. septembru 2001 so ZDA tem pogojem dodale še dva: fait accompli dejanja (če bi ne šlo za že izvršeno in dokončano dejanje, temveč npr.: za ugrabitev, obleganje, drugo dalj časa trajajoče dejanje, bi bil odgovor ZDA drugačen!) ter politična in vojaška ranljivost storilca.

Ko je zadovoljeno tem šestim pogojem, je mogoče z gotovostjo napovedati, da bo ameriški odgovor na mednarodni teroristični napad, uporaba vojaške sile.

ZDA so oblikovale svojo protiteroristično doktrino, ki temelji na naslednjih elementih: s teroristi ni pogajanj; teroristom je potrebno za njihova dejanja soditi; izolacija in izvrševanje pritiskov na države, podpornice mednarodnega terorizma; prek pomoči in sodelovanja prijateljskih držav okrepiti zmožnosti boja proti terorizmu. Omenjeno doktrino pa ZDA v praksi izvajajo na naslednje načine:

- diplomatski pritisk in politično prepričevanje, usmerjeno proti državam podpornicam,
- uvedba ekonomskih ukrepov (npr.: embargo, umik humanitarne pomoči, zmanjšanje ali ukinitvev investicij, prepoved uvoza in izvoza itd.),
- neposreden vojaški napad na baze terorističnih organizacij in skupin,
- izvedba tajnih operacij, in to tako ekonomskih kakor tudi obveščevalno-varnostnih, vojaških in političnih,
- policijski ukrepi in ukrepi pravosodja (odkritje storilcev, privedba pred sodišče, preiskava, pridržanje in obsodba storilcev).

Posebno vlogo v boju proti mednarodnemu terorizmu ZDA namenjajo svoji obveščevalno-varnostni skupnosti, še posebej NSA in CIA-i. Te pridobivajo potrebne podatke in informacije, jih analizirajo, vrednotijo in posredujejo, do njih prihajajo tudi s tajnim pridobivanjem, vodijo tudi tajne operacije. Z drugimi obveščevalno-varnostnimi službami in policijami v ZDA kot v prijateljskih in partnerskih državah, si izmenjujejo informacije in podatke. Tako te službe pletejo mrežo okoli tero-

rističnih organizacij in posameznikov, njihovih baz in podpornikov, njihovih finančnih tokov in bančnih računov. Čeprav ne objavljajo podatke, se pojavljajo domneve, da so podatki obveščevalnih služb privedli do aretacije 360 oseb izven Afganistana, osumljenih teroristične dejavnosti, in sicer: več kot 100 v Evropi, več kot 100 na Bližnjem vzhodu, 30 v Južni Ameriki, 20 v Afriki, ostale drugod (Woodward, 2001: 2-3).

Domnevati je mogoče, da je ta obveščevalno-varnostna in policijska koalicija v boju proti terorizmu vsaj tako pomembna kot politična in morda pomembnejša, vsekakor pa subtilnejša in dolgotrajnejša, od vojaške.

Tudi na področju zakonodaje so ZDA v boju proti terorizmu uporabile novo strategijo. Predsednik Bush je tako odobril ustanovitev vojaških sodišč, katerih osnovne značilnosti so: hitri postopki, ki so lahko tajni in brez možnosti pritožbe, še posebej, če so osumljeni in obtoženi tuji državljani. Podpredsednik ZDA Cheney in generalni tožilec ZDA Ashcroft sta izjavila, da so teroristi, ki so napadli ZDA, in njihovi pomočniki vojni zločinci, ki ne zaslužijo vseh pravic in garancij, ki jih državljanom zagotavlja ustava ZDA. Ustanovitev vojaških sodišč utemeljujejo tudi s tem, da bi javno civilno sojenje spravilo v nevarnost sodnike in porotnike. Poleg tega je vojnim zločincem sodilo vedno vojaško sodišče (trditev seveda ne drži, npr.: sodišče v Haagu), sojenje poteka v tajnosti, zato ni nevarnosti za sodnike in vojaške porotnike.

Nobeneda dvoma ne more biti, da teroristični napad na ZDA ni le napad na to državo, temveč napad na temeljne človeške vrednote. Zločinsko ubitih je bilo več kot 3.200 ljudi, desetstisoči so bili huje ali lažje ranjeni. Uničeno je bilo več milijard dolarjev vredno premoženje, povzročena grozljiva posredna in neposredna psihološka, ekonomsko-finančna, etična, varnostna in druga škoda.

Na svetovni dan miru, 11. septembra 2001, so bili civilisti z več kot 80 različnih držav napadeni in ubiti brez kakršnegakoli opozorila ali vzroka v terorističnem napadu, ki ni prestrašil le Američane, ampak vse ljudi katerekoli vere, narodnosti, vsakega posameznika, ki ceni človeško življenje (Network of terrorism, 2001: 1).

Dejstvo je, zaradi zbranih dokazov v to ni mogoče dvomiti, da so teroristične organizacije v Afganistanu uspele mobilizirati in usposobiti več kot 10.000 na vsako teroristično dejanje pripravljenih oseb. Prav tako ni sporno, da je bil Afganistan tudi kot država pod njihovim nadzorom. Materialni dokazi pričajo o tem, da so se teroristi pripravljali na kemično, biološko, po vsej verjetnosti tudi na jedrsko delovanje. Njihova dejavnost je ogrožala vse države z demokratično tradicijo in ne le ZDA. Pasivno zoperstavljanje oziroma "čakanje na teroriste, da pridejo v hišo", pri obstoječi teroristični organizaciji, dobro vodeni, odlično oskrbovani z visoko motiviranimi člani, brez moralnih zadržkov, bi vodilo v najvišjo raven ogrožanja duhovnih in materialnih pridobitev sodobnega človeštva. Uničenja enega dela teroristične mreže brez ZDA ne bi bilo, ker nobena druga država ne bi zmogla prenesti bremen te akcije. Seveda je pri tem izjemnega pomena oblikovanje protiteroristične koalicije. Omenjene trditve so objektivne, temeljijo na rezultatih splošnih metod proučevanja ob skrbni analizi varnostnih pojavov in dogodkov, uporabi logike in tehnike odkrivanja vzrokov in posledic, proučevanja notranje in zunanje manifestacije pojava ter njihove interakcije, uporabi primerjalno pravne in

opisne metode. Deloma pa so uporabljena spoznanja posebne metode, pri kateri gre za uporabo tiste tehnike in logike, ki jo je mogoče uporabiti samo pri analizi javnosti nedostopnih varnostnih pojavov in dogodkov.

Omenjenim spoznanjem je sicer mogoče oporekati in se z njimi ne strinjati, ni pa jih mogoče prezreti in ignorirati. Kljub vsemu pa je na naslovnika ZDA mogoče nasloviti tudi konstruktivno kritiko in nestrinjanje v naslednjem:

- Ustanovitev in delovanje vojaških sodišč. Tovrstnemu sodišču je mogoče nasprotovati iz načelnih in vsebinskih pravnih razlogov. Težko je sprejeti dejstvo, da bi vladavino zakona v Ameriki lahko nadomestila vojaška sodišča, ustanovljena z ukazom predsednika ZDA. Formalno pravno Združenim državam vojna ni bila napovedana, zato se postavlja vprašanje, ali je mogoče soditi za vojne zločine? Vojaška sodišča, s tajnimi aretacijami, tajnimi obtožbami, tajnimi obravnavami in tajnimi usmeritvami, za človeka z evropskim pravnim pogledom na človekove pravice niso sprejemljiva. V evropskem pravnem redu so ustavnopravno namreč absolutno varovane nekatere človekove pravice, npr.: prepoved smrtne kazni. Delovanje vojaških sodišč lahko ogrozi ustavno pravico vsakega do pravičnega sojenja, pravico do domneve nedolžnosti in pravico do zagovornika. Tega ukaz predsednika Busha ne predvideva (v pripravi pa je že zakon, ki bo podrobneje opredelil pristojnosti vojaških sodišč).

Vsekakor pa je mogoče trditi, da odločitev o tem, da bodo vojaška sodišča sodila civilistom, pomeni izrazit odklon in odstop od obstoječih pravoznanstvenih običajev, teorije in prakse. Pričakovati je tudi kritiko domače in svetovne strokovne in politične javnosti, kajti tajni procesi pred vojaškimi sodišči bi lahko pomenili celo kršitve ženevskih konvencij.

- Uporaba pojmov vojna, ki ga uporabljajo politiki in novinarji. Zdi se, da pri tem, ko govorijo o vojni, mislijo predvsem na odločenost v ukrepanjih zoper terorizem, in ne na to, da bi spopad s terorizmom razlagali s sociološkimi, antropološkimi ali pa polemološkimi definicijami vojne.

- Preslabo upoštevanje dejstva, da večina islamskega sveta tudi praktično zavrača zahodno modernistično opredelitev življenjskega sloga ljudi. Pri tem je militantni fundamentalizem še vedno manjšinski del islamskega sveta. V tem svetu pa se zaradi številnih zgodovinskih okoliščin vendarle krepi protiamerikanizem. ZDA bodo morale začeti graditi z islamskimi državami predvsem partnerski odnos, ki ne bo temeljil na sili in prisili in to ne na gospodarski ne na kulturni in ne na vojaški.

- "Pax Americana" in vse razsežnosti globalizma morajo doživeti tudi vsebinsko preoblikovanje. Za začetek bi bilo dovolj, da bi se Američani naučili tudi pozornejše poslušati in ne le učiti. Če bodo široke množice v islamskih državah opravičeno in utemeljeno zoperstavljanje terorizmu razumele kot nasilno poseganje v njihove moralne in druge vrednote, bodo ZDA požar gasile z bencinom.

Zaključek

Mednarodni terorizem je globalni pojav in kot tak predstavlja enega od poglavitnih virov ogrožanja varnosti ljudi in njihovih materialnih ter duhovnih vrednot.

Ker je svetovni proces, mora biti tudi zoperstavljanje temu zlu istih razsežnosti. "Nojevska" politika ali tiščanje glave v pesek in postavljanje trditev, da je to problem drugih in ne nas, nobeni državi ne bo prinesla koristi. Prej nasprotno, zaradi nezavedanja nevarnosti bo stopnja varnostnega tveganja samo večja. Vključitev v protiteroristično koalicijo je varnostni in politični imperativ, razumljivo ob upoštevanju konkretnih nacionalnih danosti in omejitev vsake konkretne države posebej.

Terorizem usodno zajeda v substanco človekovih potreb in vrednot. Pomena le-teh se človek zave najbolj takrat, ko jih izgubi. Varnost pa je v hierarhiji človekovih potreb uvrščena takoj za fiziološkimi potrebami. Teroristična dejavnost krši vse človekove pravice in jih na najbolj grob način zanika in nadomešča s strahom, grozo, nasiljem in negotovostjo. Za doseg svojih ciljev se teroristične organizacije že poslužujejo novih terorističnih metod, med njimi biološkega, kemičnega in tudi jedrskega orožja in njihovih substanc. Nova realnost pa postaja informacijsko orožje, katerega osnovni cilj je uničenje ali poškodovanje sovražnikovega informacijskega sistema. Tu ne gre za pretiravanje ali znanstveno fantastiko, cyber-orožja so že postala kruta realnost. Glede na to, da smo informacijska družba, in da na komunikacijskem in informacijskem sistemu temelji celoten družbeni in gospodarski razvoj, je lažje razumeti nevarnost tovrstnega vira ogrožanja. Človeška katastrofa je bližja zaradi informacijskega terorizma, kakor pa, naprimer zaradi možnosti jedrske ali klasične vojne širših razmerij.

Poznavanje in zavedanje teh nevarnosti vodi v nujen sklep, da imajo ZDA ali druge države ne le formalnopravno, temveč tudi moralno pravico in dolžnost do samoobrambe. Toda te samobrambne aktivnosti bodo dolgotrajne, trajale bodo leta in desetletja, upati je le, da ne stoletja. Pri tem pa je izjemnega pomena to, da boj zoper terorizem ne temelji le na vojaški varnostni in obveščevalno-varnostni aktivnosti. Vključevati mora diplomatsko, politično, gospodarsko, zdravstveno, znanstveno in drugo dejavnost. Boj proti terorizmu ne sme pomeniti maščevanja, ne sme se ga razumeti kot klasične vojne, ne sme imeti verskega, rasnega ali podobnega predznaka, ne sme bistveno posegati v že dosežene standarde pri varovanju človekovih pravic. Prav zaradi teh in seveda drugih moralnih, pravnih, politoloških, psiholoških in drugih razlogov, kaže problematizirati odločitev ameriškega predsednika o ustanovitvi in delovanju vojaških sodišč. Tajni procesi pred vojaškim sodiščem, brez proste izbire zagovornika, brez možnosti pritožbe, z vprašljivo domnevo nedolžnosti, s spornim statusom vojnega zločinca, možnostjo pritožbe le na predsednika, sprožajo temeljno vprašanje, ali vse to ne bi predstavljalo kršitve ženevskih konvencij.

Vsekakor pa mora boj proti terorizmu pomeniti začetek graditve nacionalne in globalne sistemske zaščite. V njej pa ne sme biti prostora le za vojake, policiste in obveščevalce, temveč tudi ali predvsem za tiste, ki iščejo ne le kratkoročno, temveč tudi srednjeročno in dolgoročno prave odgovore na prava vprašanja.

LITERATURA

Anžič, A. (2001): Mednarodni terorizem - sistemski globalni in nacionalno-varnostni pristop; v: Varstvoslovje, letnik 3, št. 4, VPVŠ, Ljubljana.

- Balzer, J. A. (1996): International Police Cooperation: Opportunities and Obstacles; v: Policing in Central and Eastern Europe (ed. by Pagon), VPVŠ, Ljubljana.
- Bernasconi, P. (1996): Transborder Offences: Terrorism, Narcotics Trafficking White - Collor Offences; v: Delmas M.: What Kind of Criminal Policy for Europe, Kluwer Law International.
- Bučar, F. (1997): Varnost kot dobrina; v: Zbornik (uredil: Anžič): Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, VPVŠ, Ljubljana.
- Grizold, A. in drugi (1999): Suvremeni sistem nacionalne sigurnosti, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Horgan J. in Taylor, M. (2001): The Making of a Terrorist; Jane's Intelligence Review, December 2001.
- Jerman, F. (1988): Današnja znanost in grška filozofska misel; Filozofske teme, Univerza EK v Ljubljani.
- Horgan J. in Taylor, M. (1999): The Future of Terrorism, Special Issue Terrorism and Political Violence.
- Malvesti, L.P. (2001): Explaining the United States Decision to Strike Back at Terrorism; Terrorism and Political Violence, Summer 2001, Number 2, A Frank Cass Journal, London.
- Stres, A. (2000): Dostojanstvo človeške osebnosti; v: Varstvoslovje, letnik 2, št. 2, Ljubljana.
- Woodward, B. (2001): Cia Plays key Role in War on Terror; Washington Post.com, Washington.
- Network of Terrorism, (2001): Produced by the U.S. Department of State, Washington.

NAVAJANJE VIROV Z INTERNETA:

- http://24ur.com./naslovnica/svet/20011215_52261.php
- http://24ur.com./bin/conf.php?conf_id=26
- http://24ur.com./bin/article.php?article_id=2000418
- <http://www.dnevnik.si./clanekb.asp?id=12857>
- <http://www.dnevnik.si./clanek.asp?id=12980>
- http://www.pinkponk.com./02_detail_arhiv.asp?ID=1642177&category=SVET
- http://24ur.com./naslovnica/svet/20011127_56271.php
- http://www.pinkponk.com./02_detail_arhiv.asp?ID=1567214&category=SVET
- <http://www.si-int-news.com./In/svet-clanki.html>
- <http://www.alternet.org./story.html?StoryID=11983>
- <http://www.cnn.com./2001/ALLPOLITICS/11/28/inv.jutice.hearing/>
- <http://www.cnn.com./2001/LAW/11/20/ashcroft.terrorism/index.html>
- <http://www.cnn.com./2001/US/09/16/gen.intelligence.terrorism/>

Politični, pravni in drugi dokumenti :

- United Nations; Securty Council: Resolution 1368, 12. September 2001.
- United Nations; Security Council: Resolution 1373, 28. September 2001.
- Conclusions adapted by the Council (Justice and Home Affairs); Brussels, 25. September 2001.
- Council of the European Union; Council (Justice and Home Affairs) Outcome of Proceeding, 20. september 2001.
- Ustave: ZDA, ZR Nemčije, Republike Italije, Republike Slovenije.